

Ks. Tomasz Rozkrut

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Problematyka centralizacji oraz decentralizacji współczesnego kościelnego prawa procesowego

Współczesne kościelne prawo procesowe ukazane w *Kodeksie prawa kanonicznego* [dalej: KPK] z 1983 r. oraz przypomniane w instrukcji *Dignitas connubii* [dalej: DC] w odniesieniu do kanonicznego procesu małżeńskiego¹, nacechowane jest silną tendencją do jego centralizacji. Ten aspekt kanonicznego porządku procesowego stanowi przedmiot prezentowanej refleksji, którą w przeszłości zajmował się hiszpański kanonista J. Llobell z Papieskiego Uniwersytetu św. Krzyża w Rzymie².

¹ „Po opublikowaniu Kodeksu w 1983 r., okazało się rzeczą konieczną opublikować Instrukcję, która wzorując się na *Provida Mater*, byłaby pomocą dla sędziów i pracowników sądów w interpretacji i aplikacji w sposób poprawny odnowionego prawa małżeńskiego, zważywszy, że w ostatnich dziesiątkach lat, podczas gdy zwiększała się liczba spraw o nieważność małżeństwa, przeciwnie, zbyt często zmniejszała się liczba sędziów oraz innych pracowników sądów tak, że są niewystarczający do wykonywania swoich obowiązków. W międzyczasie jednak wydało się korzystnym pozostawienie pewnego okresu czasu, zanim nowa Instrukcja będzie opublikowana, tak jak to było po promulgacji Kodeksu z 1917 r., aby w jej redakcji uwzględnić, w świetle doświadczenia, tak aplikację nowego prawa materialnego, interpretację autentyczne ewentualnie wydane przez Papieską Radę ds. Tekstów Prawnych, jak w końcu rozwój doktryny oraz ewolucję jurysprudencji, przede wszystkim, tej Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej i Trybunału Roty Rzymskiej” (*Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii”*, red. T. Rozkrut, Sandomierz 2007, s. 20).

² Por. J. Llobell, *Centralizzazione normativa processuale e modifica dei titoli di competenza nelle cause di nullità matrimoniale*, „*Ius Ecclesiae*”, 1991, vol. 3, s. 431–477; tenże, *Annotazioni*

Na początku, dobrze będzie wskazać, że w okresie poprzedzającym Sobór Watykański II, napływające do Stolicy Apostolskiej propozycje dotyczyły między innymi decentralizacji kompetencji w Kościele. Decentralizacja oznacza proces zmierzający do przekazania władzy przez centralne organy instytucjonalne jednostkom niższego szczebla³. Mówiąc na temat decentralizacji w Kościele i odnosząc ją do poziomu jego centralnego zarządzania, w szczególności odnosząc tę zasadę do pracy Kurii Rzymskiej, propozycje przedsoborowe wskazywały, że decentralizacja polegałaby na tym, aby Kurii Rzymskiej powierzano jedynie zadania o większym znaczeniu, dając innym kościelnym podmiotom kompetencje o charakterze wykonawczym, przyznając tym samym większe uprawnienie przede wszystkim biskupom, w szczególności większe możliwości udzielania dyspens⁴.

Należy pamiętać, że wówczas biskup – pod wpływem teologii potrydenckiej – był bardziej postrzegany jako delegat papieża niż jako pasterz własny powierzonego mu Kościoła partykularnego, co w konsekwencji było także widoczne na płaszczyźnie prawnej. Przykładowo biskup z Japonii proponował, aby biskup posiadał większą odpowiedzialność w diecezji, gdyż aktualnie mamy do czynienia z dość silną centralizacją władzy wykonawczej⁵. Wymieniony obszar propozycji przedsoborowych mógł nie tylko wpłynąć na usprawnienia działalności Kościoła, ale także na lepsze zrozumienie rozwiązywanych problemów, które w nowych warunkach nie musiałyby być przedstawiane Rzymowi wraz z naświetleniem całego ich kontekstu. Naturalnie propozycje te nie dotyczyły kompetencji biskupa Rzymu, któremu były zarezerwowane według *Kodeksu prawa kanonicznego* z 1917 r. tzw. *causae maiores* oraz którego jurysdykcja w nich nie powinna być naruszona⁶. W związku z tymi propozycjami należałoby

in tema di «decentramento» e «centralizzazione» nel processo canonico, l'année canonique, hors série, t. 1, Paris 1992, s. 487–495.

³ Por. A. Lulek, *Decentralizacja*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 3, Lublin 1985, k. 1073.

⁴ Por. T. Rozkrut, *Instytucja Synodu Biskupów w Kościele posoborowym*, Tarnów 2010, s. 115–121.

⁵ Por. M. Rodrigues, w: *Acta et Documenta Concilio Oecumenico Vaticano II apparando*, Typis Polyglottis Vaticanis 1960, ser. 1, t. 2, cz. 4, s. 97. Wskazywał on także, że „Ita ut Episcopis largior responsabilitas relinquatur in suis dioecesisibus regendis. Eiusmodi decentralizatio desideratur, ni fallor, ab Episcopis regionum maxime dissitarum, id quod probare videtur non agi de fame potestatis paucorum, sed de indebita limitatione responsabilitatis eorum qui tamquam successores Apostolorum gaudent plenitudine sacerdotii” (tamże).

⁶ „Gravioris momenti negotia quae uni Romano Pontifici reservantur sive natura sua, sive positiva lege, *causae maiores* appellantur” (CIC, can. 220). Wyodrębnione przez Kodeks

postawić pytanie, czy wpłynęły one także na różnorodność kościelnego prawa procesowego, czy też przeciwnie – mówimy w tym wypadku o jego niezmiennym oraz uniwersalnym charakterze?

I Centralizacja oraz decentralizacja normatywna w prawie procesowym Kościoła

Llobell wskazuje, że we współczesnym łacińskim porządku prawnym technika związana z decentralizacją (*decentramento*) jest wykorzystywana w organizowaniu zarządzania tak na poziomie Kościoła powszechnego, jak i na poziomie Kościołów partykularnych, przy czym z zasady tej pozostają wyłączone zasadniczo kompetencje związane z władzą ustawodawczą⁷. Prawo kodeksowe stanowi jasno, że władza ustawodawcza winna być wykonywana w sposób przewidziany prawem, a ta, którą posiada ustawodawca kościelny niższy od władzy najwyższej, nie może być ważnie delegowana, chyba że coś innego prawo wprost zastrzega (por. KPK, kan. 135 § 2). Można powiedzieć, że w tym ostatnim wypadku mamy do czynienia ze skupieniem władzy w kompetencji autorytetu, któremu przysługuje zwyczajna władza własna rządzenia (por. KPK, kan. 131 § 2). Stąd też przez centralizację normatywną (*centralizzazione*) należy rozumieć przywołanie ze strony biskupa Rzymu niektórych kompetencji, które przynależą biskupom diecezjalnym w stosunku do powierzonych im Kościołów partykularnych⁸. Dokonuje się to na tej podstawie, że biskup Rzymu – z racji swojego urzędu – posiada najwyższą, pełną, bezpośrednią i powszechną władzę zwyczajną w Kościele, którą może wykonywać zawsze w sposób nieskrępowany (por. KPK, kan. 331). Przy czym władza przywołana przez biskupa Rzymu może być przez niego dowolnie przeniesiona na inne osoby lub instytucje. Przykładowo w pewnych wypadkach Synod Biskupów może zostać wyposażony przez biskupa Rzymu w głos decydujący, z zastrzeżeniem, że wówczas biskup Rzymu ma prawo zatwierdzić decyzje takiego Synodu (por. KPK, kan. 343).

tzew. *sprawy większe* nie zostały jednak dokładnie określone. Komentatorzy wskazują, że należy przez nie rozumieć sprawy zastrzeżone przez *Kodeks prawa kanonicznego* papieżowi (kan. 247; 953; 1038 § 2; 1040; 1422 n.; 1247; 1257; 1323 § 2; 1414 § 1; 1557 § 1; 1999). Por. F. Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne*, t. 1, Opole 1957, s. 437.

⁷ Por. J. Llobell, *Annotazioni in tema di „decentramento” e „centralizzazione”...*, dz. cyt., s. 488.

⁸ Tamże.

Zasady eklezjologiczne kierujące decentralizacją normatywną zostały rozwinięte na Soborze Watykańskim II, w szczególności w przedmiocie szerokich kompetencji, które winny charakteryzować posługę biskupa diecezjalnego i zostały zapisane w dekrecie *Christus Dominus*⁹ (nr 8, 38), jednakże bez kompetencji w dyspensowaniu od prawa procesowego (nr 8)¹⁰. Co więcej konstytucja *Lumen gentium* ogólnie stanowi, że „biskupi mają obowiązek umacniać i strzec jedności wiary i wspólnej dyscypliny Kościoła” (nr 23).

II Jednakowe oraz niezmiennie kościelne prawo procesowe

Prawodawca kościelny w kan. 1402 KPK postanowił, że wszystkie sądy – z zachowaniem norm Trybunałów Apostolskich – są kierowane normami zawartymi w kodeksowej księdze procesowej¹¹. Jest rzeczą ewidentną oraz konieczną, aby wszystkie sądy charakteryzowały się jednakową strukturą oraz trybem postępowania w sprawach spornych, aby w ten sposób zapewnić osobom do nich się zwracających powszechny dostęp do kościelnej sprawiedliwości, która pozostaje w służbie *salus animarum*. Co więcej, warto w tym miejscu przypomnieć, że kan. 87 § 1 wyraźnie postanawia, że biskup diecezjalny nie może dyspensować od ustaw procesowych¹². Dyspensy od zachowania ustaw procesowych są zastrzeżone tylko i wyłącznie Stolicy Apostolskiej, to znaczy Najwyższy Trybunał Sygnatury Apostolskiej posiada uprawnienia do udzielania tego typu dyspens¹³.

Oprócz wymienionych szczegółowo w Kodeksie Jana Pawła II obszarów prawnych, kiedy może mieć miejsce interwencja ustawodawcza autorytetu

⁹ Sobór Watykański II, Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus*, Rzym, 28.10.1965.

¹⁰ „Leges ad processus spectantes, cum ad iurium defensionem sint constitute, et dispensatio ab iis bonum spirituale fidelium directe non respiciat, non sunt obiectum facultatis, de qua agitur in Decreto Christus Dominus, n. 8, b” (Paweł VI, Motu proprio *De episcoporum muneribus*, 4, Rzym, 15.06.1966).

¹¹ „Wszystkie sądy rządzą się prawem procesowym Kodeksu Prawa Kanonicznego oraz tą Instrukcją, z zachowaniem ustaw własnych trybunałów Stolicy Apostolskiej [por. kan. 1402; *Pastor bonus*, art. 125, 130]” (DC, art. 1 § 2).

¹² Słuszność jedności systemu procesowego celem ochrony praw wiernych oraz niemożliwości dyspensowania od norm, które go tworzą, wynika z faktu, że system ten musi przewidzieć możliwość kontrydiktoryjności. Por. J. Llobell, *Centralizzazione normativa processuale...*, dz. cyt., s. 438.

¹³ „Dyspensa od ustaw procesowych jest zastrzeżona Stolicy Apostolskiej [por. kan. 87; *Pastor bonus*, art. 124, n. 2]” (DC, art. 1 § 3).

niższego niż biskup Rzymu, należy przyjąć jako regułę generalną, że zasadniczo wszystkie aspekty kościelnego prawa procesowego pozostają przedmiotem jego totalnej centralizacji normatywnej ze strony Najwyższego Ustawodawcy¹⁴. A zatem należy podzielić słuszną uwagę, że zasada centralizacji normatywnej charakteryzuje kościelne prawo procesowe w relacji do pozostałych ksiąg Kodeksu posoborowego¹⁵.

III Możliwości ustawodawcze w prawie procesowym

Mimo wspomnianej powyżej silnej tendencji do centralizacji, *Kodeks prawa kanonicznego* daje w materii prawa procesowego sporo możliwości tworzenia prawa partykularnego, przede wszystkim w obszarze organizacji kościelnego wymiaru sprawiedliwości, które dotyczą:

- powierzenia urzędu sędziego kościelnego osobie świeckiej (kan. 1421 § 2)¹⁶;
- określenia kadencji wikariusza sądowego, pomocniczego wikariusza sądowego oraz sędziów (kan. 1422)¹⁷;
- utworzenia sądu międzydiecezjalnego pierwszej instancji dla kilku diecezji (kan. 1423 § 1)¹⁸;
- zlecenia – sprawy trudniejszej lub większej wagi – kolegium składającemu się z trzech lub więcej sędziów (kan. 1425 § 2)¹⁹;
- zezwolenia na rozpatrywanie sprawy przez jednego sędziego w pierwszej instancji, jak długo trwa niemożliwość utworzenia kolegium (kan. 1425 § 4)²⁰;

¹⁴ J. Llobell, *Annotazioni in tema di «decentramento» e «centralizzazione»...*, dz. cyt., s. 494.

¹⁵ Tenże, *Centralizzazione normativa processuale...*, dz. cyt., s. 431.

¹⁶ „Konferencja Biskupów może zezwolić, by sędziami mogli być ustanawiani także świeccy, spośród których w razie konieczności jeden mógłby być powołany celem stworzenia kolegium [kan. 1421, § 2]” (DC, art. 43 § 2).

¹⁷ „Wikariusz sądowy, pomocniczy Wikariusze sądowi i pozostali sędziowie są mianowani na określony czas, z zachowaniem przepisu art. 42, § 3, nie mogą być usunięci, chyba że z powodu prawnie uznanej i poważnej przyczyny [por. kan. 1422]” (DC, art. 44).

¹⁸ „Zespół Biskupów, w odniesieniu do sądu, o którym w art. 23, a Konferencja Biskupów w odniesieniu do sądów, o których w art. 25, n. 3–4, lub Biskup przez nich wyznaczony, posiadają wszystkie kompetencje, które przysługują Biskupowi diecezjalnemu w odniesieniu do jego sądu [por. kan. 1423, §1; 1439, § 3]” (DC, art. 26).

¹⁹ „Sprawy trudniejsze lub większej wagi Biskup Moderator może zlecić trybunałowi złożonemu z pięciu sędziów [por. kan. 1425, § 2]” (DC, art. 30 § 2).

²⁰ „Jeżeli w sądzie pierwszego stopnia nie da się ustanowić kolegium, Konferencja Biskupów może zezwolić, jak długo trwa taka niemożliwość, by Biskup Moderator zlecił sprawę

- utworzenia jednego lub kilku regionalnych (międzydiecezjalnych) trybunałów apelacyjnych (kan. 1439 § 1–2)²¹;
- określenia, kto może przebywać w auli podczas toczącej się sprawy; są to zatem zagadnienia związane z publicznym charakterem procesu kościelnego (kan. 1470 § 1)²²;
- określenia przepisów dotyczących zawiadamiania o pozwie, dekretach, wyrokach i innych aktach sądowych (kan. 1509 § 1)²³;
- ustalenia terminu dla umorzenia instancji (kan. 1520)²⁴;
- ustalenia sposobu zadawania pytań świadkowi przez strony, rzecznika sprawiedliwości, obrońcę węzła małżeńskiego lub adwokata (kan. 1561)²⁵;
- określenia honorarium dla biegłego (kan. 1580);
- określenia wynagrodzenia pełnomocników, adwokatów, tłumaczy oraz zwrotu kosztów świadkom (kan. 1649 § 1, nr 2)²⁶;

jednemu sędziemu będącemu duchownym, który gdzie to jest możliwe, winien sobie dobrać asesora i audytora; ten jednoosobowy sędzia, jeśli nie zastrzeżono inaczej, posiada takie kompetencje, jakie przysługują kolegium, przewodniczącemu lub ponensowi [por. kan. 1425, § 4]” (DC, art. 30 § 3).

²¹ „Jeśli dla kilku diecezji ustanowiony został jeden sąd pierwszej instancji, zgodnie z przepisem art. 23, Konferencja Biskupów za zgodą Stolicy Apostolskiej powinna ustanowić sąd drugiej instancji, chyba że wszystkie diecezje są sufraganiałnymi tej samej archidiecezji [por. kan. 1439, § 1]; Konferencja Biskupów może za zgodą Stolicy Apostolskiej ustanowić jeden lub kilka trybunałów drugiej instancji, także poza wypadkami, o których mowa w n. 3 [por. kan. 1439, § 2]” (DC, art. 25, n. 3–4).

²² „Podczas sprawy toczącej się wobec trybunału w auli mogą znajdować się tylko ci, których ustawa lub sędzia uznają za koniecznych do prowadzenia procesu [por. kan. 1470, § 1]” (DC, art. 86).

²³ „Zawiadomienie o pozwie, dekretach, wyrokach i innych aktach sądowych powinno być dokonane przez pocztę lub w inny sposób, który jest najpewniejszy, z zachowaniem przepisów ustanowionych prawem partykularnym [kan. 1509, § 1]” (DC, art. 130 § 1).

²⁴ „Gdy żaden akt procesowy nie został podjęty przez strony w ciągu sześciu miesięcy, nie mając żadnej przeszkody, ma miejsce umorzenie; trybunał jednak niech nie zaniedba zwrócenia uwagi na to, czy strona wiedziała o konieczności działania. Ustawa zaś partykularna może ustanowić inne terminy umarzające [por. kan. 1520]” (DC, art. 146).

²⁵ „Przesłuchiwanie dokonuje sędzia, któremu winien towarzyszyć notariusz; dlatego przy zachowaniu art. 159, obrońca węzła lub adwokaci, którzy są obecni przy zeznaniu, jeżeli mają inne pytania do zadania, winni je przedstawić sędziemu lub temu, kto zajmuje jego miejsce, aby ten je przedstawił przesłuchiwanemu, chyba, że prawo partykularne postanawia inaczej [por. kan. 1561]” (DC, art. 166).

²⁶ „Biskup diecezjalny w odniesieniu do sądu diecezjalnego, zespół Biskupów lub Biskup przez nich wyznaczony w odniesieniu do sądu międzydiecezjalnego, powinni ustanowić

– zarządzeń sądowych (najlepiej w postaci uregulowania regulaminowego) dotyczących obszerności pism obrończych, liczby egzemplarzy itp. (kan. 1602 § 3)²⁷;

– szczegółowego określenia przepisów przez biskupa w materiałach określonych przez kan. 1649²⁸;

– określenia podmiotu odpowiedzialnego za wykonanie wyroku (kan. 1653 § 1);

– określenia rozpatrywania oraz rozstrzygania spraw dotyczących czysto cywilnych skutków małżeństwa na zasadzie rozpatrywania wypadkowego i dodatkowego (kan. 1672)²⁹;

– ustalenia norm dotyczących ugody, kompromisu oraz sądu polubownego (kan. 1714);

– ustanowienia stałego urzędu lub rady diecezjalnej celem rozwiązywania rodzących się konfliktów administracyjnych (kan. 1733 § 2).

Ponadto należałoby wskazać, że w *Kodeksie prawa kanonicznego* z 1983 r. znajdują się także inne odesłania do prawa partykularnego, które można nazwać także prawem „specjalnym”, a które dotyczyłoby wyłącznie Trybunałów Apostolskich oraz trybunałów ustanowionych przez Stolicę Apostolską; należałoby jednak zaznaczyć, że autorem takich norm nie mógłby pozostawać kto inny, jak jedynie Ustawodawca Powszechny³⁰.

Niektóre Konferencje Biskupów, korzystając z możliwości, które nadało im nowe prawo kościelne, wydały także ustawodawstwo komplementarne

przepisy dotyczące wynagrodzenia pełnomocników, adwokatów, biegłych i tłumaczy, a także zwrotu kosztów świadkom” (DC, art. 303 § 1, nr 2).

²⁷ „Co do przygotowania summarium, zredagowania obron i uwag i co do liczby egzemplarzy, należy zachować zarządzenie każdego sądu [por. kan. 1602]” (DC, art. 240 § 2).

²⁸ „Biskup diecezjalny w odniesieniu do sądu diecezjalnego, zespół Biskupów lub Biskup przez nich wyznaczony w odniesieniu do sądu międzydiecezjalnego, powinni ustanowić przepisy dotyczące: zapłaćenia i zwrotu kosztów sądowych; wynagrodzenia pełnomocników, adwokatów, biegłych i tłumaczy, a także zwrotu kosztów świadków; przyznawania bezpłatnej pomocy lub obniżki kosztów sądowych; wypłaćenia ewentualnie spowodowanych szkód jednej ze stron; depozytu pieniężnego lub kaucji, którą należy złożyć w związku z wydatkami, które trzeba będzie pokryć, i szkodami do wynagrodzenia [por. kan. 1649, § 1]” (DC, art. 303 § 1, nr 1–5).

²⁹ „Sprawy dotyczące czysto cywilnych skutków małżeństwa należą do sądu cywilnego, chyba że prawo partykularne stanowi, że jeśli te sprawy są traktowane wypadkowo i dodatkowo, mogą być rozpoznawane i rozstrzygane przez sędziego kościelnego [kan. 1672]” (DC, art. 3 § 3).

³⁰ J. Llobell, *Centralizzazione normativa processuale...*, dz. cyt., s. 443.

do norm procesowych. Ogólnie należy powiedzieć, że dotyczyło ono sześciu następujących kanonów procesowych: 1421, 1425, 1439, 1714, 1733 oraz 1742³¹.

I tak według normy kan. 1421 § 2 Konferencja Biskupów może zezwolić, aby sędziami w procesach kościelnych byli także świeccy, spośród których w razie konieczności jeden mógłby być powołany celem stworzenia kolegium. Normy partykularne w tym przedmiocie wydały następujące Konferencje Biskupów: Argentyny, Austrii, Belgii, Boliwii, Bośni oraz Hercegowiny, Brazylii, Kanady, Chile, Kolumbii, Korei, Ekwadoru, Filipin, Gambii i Sierra Leone, Niemiec, Gwatemali, Indii, Wielkiej Brytanii oraz Walii, Irlandii, Włoch, Jugosławii, Malty, Meksyku, Namibii, Nigerii, Nowej Zelandii, Pacyfiku, Panamy, Paragwaju, Peru, Portugalii, Republiki Dominikany, Salwadoru, Skandynawii, Sri Lanki, Stanów Zjednoczonych Ameryki, Afryki Południowej, Szwajcarii, Tanzanii, Tajlandii, Zimbabwe³².

Z kolei norma kan. 1425 § 4 stanowi, że „jeżeli w trybunale pierwszego stopnia nie da się ustanowić kolegium, Konferencja Episkopatu może zezwolić, jak długo trwa taka konieczność, by biskup zlecił sprawę sędziemu jednoosobowemu, który gdzie to jest możliwe, winien sobie dobrać asesora i audytora”. Takiego zezwolenia udzieliły następujące Konferencje Biskupów: Boliwii, Bośni oraz Hercegowiny, Brazylii, Kanady, Chile, Kolumbii, Ekwadoru, Filipin, Gambii i Sierra Leone, Japonii, Gwatemali, Irlandii, Włoch, Jugosławii, Kenii, Meksyku, Nowej Zelandii, Oceanu Indyjskiego, Pacyfiku, Peru, Portugalii, Skandynawii, Stanów Zjednoczonych Ameryki, Szwajcarii, Tajlandii oraz Zimbabwe³³.

Inna możliwość została przewidziana przez kan. 1439 § 3, który postanawia, że „gdy chodzi o trybunały drugiej instancji, o których w §§ 1–2, Konferencja Episkopatu lub wyznaczony przez nią biskup ma wszystkie władze, jakie przysługują biskupowi diecezjalnemu w odniesieniu do jego trybunału”. I tak Konferencja Biskupów Argentyny delegowała dla narodowego trybunału kościelnego drugiej instancji *pro tempore* arcybiskupa Buenos Aires³⁴. Z kolei

³¹ Wykaz według tabeli zawartej w: J. M. de Agar, L. Navarro, *Legislazione delle Conferenze Episcopali complementare al C.I.C.*, Roma 2009, s. 1368 n.

³² Tamże.

³³ Tamże.

³⁴ Tamże, s. 90.

Konferencja Biskupów Boliwii, na podstawie kan. 1439 § 2³⁵, wyznaczyła jeden trybunał apelacyjny dla całego kraju³⁶. Podobnie postąpili biskupi z Brazylii³⁷, Ekwadoru³⁸, Filipin³⁹, Gwatemali⁴⁰, Meksyku⁴¹ oraz Stanów Zjednoczonych Ameryki⁴².

Kodeks w kan. 1714 mówi o możliwości wydania przez Konferencję Biskupów ustawy, w stosunku do ugody, kompromisu oraz sądu polubownego. Z takiej możliwości skorzystała Konferencja Biskupów Argentyny, Chile, Gambii oraz Sierra Leone, Gwatemali, Indii, Włoch, Malty, Meksyku, Nigerii, Pacyfiku, Panamy, Paragwaju, Salwadoru, Sri Lanki oraz Zimbabwe⁴³. Przykładowo Konferencja Biskupów Włoskich postanowiła, że we wskazanej materii – zgodnie z sugestią *Kodeksu prawa kanonicznego* – będzie obowiązywało prawo świeckie stosowane w miejscu, w którym dokonuje się ugoda⁴⁴.

Z kolei na temat rekursów przeciw dekretem administracyjnym, czytamy w kan. 1733 § 2, że „Konferencja Episkopatu może postanowić, by w każdej diecezji został ustanowiony jakiś stały urząd lub rada, której zadaniem byłoby, według przepisów do określenia przez samą Konferencję, poszukiwanie i sugerowanie słuszných rozwiązań”. Przepisy w tej materii wydały następujące Konferencje Biskupów: Argentyny, Boliwii, Korei, Ekwadoru, Filipin, Francji, Gambii oraz Sierra Leone, Indii, Włoch, Malty, Meksyku, Nigerii, Holandii, Pacyfiku, Panamy, Paragwaju, Peru, Salwadoru, Sri Lanki, Wenezueli oraz Zimbabwe⁴⁵. Niektóre z nich, jak np. Konferencja Biskupów Włoskich, postanowiła jedynie w sposób ogólny aktualnie nie wydawać szczegółowych

³⁵ „Konferencja Episkopatu może za zgodą Stolicy Apostolskiej ustanowić jeden lub kilka trybunałów drugiej instancji, także poza wypadkami, o których w § 1”, (kan. 1439 § 2).

³⁶ „Reorganizar el sistema nacional de justicia eclesiástica, constituyendo, con la aprobación de la Santa Sede, cuatro Tribunales Regionales de prima instancia [...] y un Tribunal Nacional de Apelación” (J. M. de Agar, L. Navarro, *Legislazione delle Conferenze...*, dz. cyt., s. 162).

³⁷ Tamże, s. 191.

³⁸ Tamże, s. 338.

³⁹ Tamże, s. 355.

⁴⁰ Tamże, s. 539.

⁴¹ Tamże, s. 781.

⁴² Tamże, s. 1211.

⁴³ Tamże, s. 1368 n.

⁴⁴ Tamże, s. 673.

⁴⁵ Tamże, s. 1368 n.

przepisów w tej materii, ale zasugerowała pozostawić szukanie odpowiednich instrumentów we wskazanym przedmiocie poszczególnym biskupom⁴⁶.

Ponadto Konferencja Biskupów Filipin postanowiła, że zespół proboszczów ustanowiony przez Radę kapłańską, o której mowa w kan. 1742 § 1, będzie się składał z czterech do ośmiu proboszczów i będzie wybierany co dwa lata⁴⁷.

Na końcu warto także przypomnieć, że instrukcja *Dignitas connubii* zwraca uwagę na inną ważną funkcję, jaką pełnią biskupi względem kościelnego wymiaru sprawiedliwości. Mianowicie zostało im przypomniane, że „mają poważny obowiązek zatroszczyć się o to, aby pracownicy sądów byli troskliwie formowani do należytego administrowania sprawiedliwości oraz, aby zostali przez odpowiednią praktykę na forum kanonicznym, przygotowani do prowadzenia spraw małżeńskich, według norm i zgodnie ze sprawiedliwością”⁴⁸.

Wnioski

Według cytowanego zbioru ustawodawstwa partykularnego komplementarnego do *Kodeksu prawa kanonicznego* z 1983 r., Konferencja Episkopatu Polski opublikowała w relacji do kan. 772 § 2 i 831 § 2 normy określające warunki, jakie winny być spełnione przez duchownych oraz członków instytutów zakonnych, kiedy biorą udział w programach radiowych lub telewizyjnych na temat nauki katolickiej oraz obyczajów; dokument ten został przetłumaczony na język włoski⁴⁹. Ponadto, w cytowanym zbiorze została wymieniona „Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim”, „Ratio studiorum dotyczące diakonów stałych”, dwa dekrety dotyczące najniższej oraz największej sumy dotyczącej alienacji dóbr kościelnych, o których mówi kan. 1292; wymienione zostały także postanowienia II Polskiego Synodu Plenarnego (1991–1999).

W konkluzji, na podstawie doświadczenia ogólnokościelnego wynikającego z przywołanych norm prawnych, można by wskazać dwa obszary zagadnień, które ewentualnie mogłyby pozostawać przedmiotem analizy w perspektywie promulgowania procesowych norm partykularnych dla Kościoła w Polsce. Otóż

⁴⁶ Tamże, s. 673.

⁴⁷ Tamże, s. 356.

⁴⁸ *Komentarz do Instrukcji procesowej...*, dz. cyt., s. 22.

⁴⁹ J. M. de Agar, L. Navarro, *Legislazione delle Conferenze...*, dz. cyt., s. 981–985.

widząc niewystarczającą liczbę duchownych, którym zostały powierzone urzędy sędziów kościelnych oraz długość kanonicznych procesów małżeńskich z jednej strony, a drugiej strony rosnącą liczbę studentów prawa kanonicznego (w tym szczególnie osób świeckich), należałoby zapytać, czy nie nadszedł już czas – przynajmniej na poziomie szerszej rzeczowej dyskusji – na to, aby taki urząd, podobnie jak w innych krajach, powierzać także kompetentnym osobom świeckim w Polsce?

Drugim zagadnieniem, dla ewentualnej inicjatywy ustawodawczej, pozostaje stworzenie komisji celem unikania konfliktów o charakterze administracyjnym. Owszem świadomość możliwości odwoływania się od decyzji administracyjnej autorytetu kościelnego jest w Polsce nadal stosunkowo mała, niemniej jednak to nie może pozostawać jedyną racją, aby takich urzędów nie ustanawiać, również dla większej kontroli – ze strony obowiązującego prawa – wydawanych pojedynczych postanowień administracyjnych.

Il problema della centralizzazione o del decentramento nell'odierno diritto processuale

Riassunto

Il principio della centralizzazione normativa caratterizza il sistema processuale della Chiesa in confronto con le altre branche dell'ordinamento postconciliare. Nell'ordinamento canonico latino vigente, la tecnica del *decentramento* è utilizzata nell'organizzazione del governo della Chiesa universale e delle Chiese particolari. Invece da questa tendenza generale sono state escluse le norme sul processo. CIC'83 vieta al vescovo diocesano la dispensa dalle leggi processuali – can. 87 § 1, però all'autorità particolare spetta la competenza normativa sulle materie processuali in alcuni casi secondo le norme del Codice di Giovanni Paolo II (cfr. J.M. de Agar, L. Navarro, *Legislazione delle Conferenze Episcopali complementare al C.I.C.*, Roma 2009, dove troviamo anche la raccolta delle norme delle Conferenze Episcopali anche in materia del diritto processuale).